

החדש צריך מילואים לקדשו כדכתיב (יחזקאל מה) בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש, ע"ז הוא שדרשו (מנחות מה) שהם מילואים אמרו פר של ראש חדש עולה הוא אמר רב אשי מילואים שהקריבו בימי עזרא כו' והם המילואים על המקדש וכתוב מפורש עוד על המזבח (יחז' מג) שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום ופר בן בקר ואיל מן הצאן וגו' שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו ידיו, והנה זה מפורש ומבואר. עוד יש לי ראיה על ענין הזה שפרשתי אמרם ז"ל יומא (ה:) כו' אלא כיצד מלבישן לעת"ל וכו' הנה סוברים כי לתחיית המתים יתקדש אהרן ובניו עמו במילואים, לפי שכבר בטלה משיחתן ממנו ומזרעו בשעת המיתה ויהיו אנשים מחודשים יצטרכו להתקדש כראשונה ויהיו המילואים האלה נוהגין בהן וכו' א"כ כל אלו הפרשיות מלמדות לדורות, ע"כ. ולפ"ז נראה שהתו"כ בא למעט "לאיל המילואים וללחמו" היינו למילואים של בית ראשון ושני ולעתיד שקרבנות המילואים יהי' להם דין שלמים הנאכלין בכל העיר.

ולפירוש זה יש לבאר מה שקשה להבין דרשת התו"כ שבא למעט דין באיל המילואים ולחמו מקרא שנאמר ביום שמיני אחרי שכבר עברו שבעת ימי המילואים, ולהג"ל נחא.

ומצאתי עוד מקור בתו"כ לדרש הג"ל במדרש הגדול וכמו שמבאר הרמב"ן "שהיתה הוראת שעה בשיעורים ההם" ואינה נוהגת לדורות, בפ' צו פרשתא ב' פ"ד ברייתא ו': אין לך רבוכה בתורה אלא זו ורבוכה

שבתודה שבמילואים. כ"ה בתו"כ שבדפוס ובקרבן אהרן, אמנם בתו"כ כת"י רומי הגירסא ושבמילואים עברה. והסופרים שלא ידעו לפרש המלה עברה, השמיטוה (ובמדרש הגדול נדפס בטעות ושבמילואים "עבה"), אמנם הראב"ד והר"ש הביאו גירסא זו ופירשוה, וז"ל הר"ש: כלומר עברה כבר, ומאי דהוה הוה ואינה נוהגת לדורות, ע"כ. ובפי' הראב"ד: אבל שבמילואים כבר עברה שאין עושין רבוכה אלא במקום שנתפרשה ע"כ. ולפ"מ שביאר הרמב"ן יש לתרץ שאין קושיא מהתו"כ להג"ל שכן עשו מילואים לדורות שרק בפרט דין זה של רבוכה אינו נוהג לדורות. אבל עצם מצות מילואים נוהגת לדורות.

וילה"ר לדברי הרמב"ן הג"ל מלשון התו"כ מכילתא דמילואים פרשה א' ברייתא ו': וישם עליו את החשן פרשה זו נלמדה בשעתה ונלמדה לדורות, ובק"א מפרש לענין סדר לבישת בגדים, ולפ"ד המדרש הגדול והרמב"ן הפי' גלמדה לדורות היינו עצם הענין של המילואים היינו החינוך של שבעת הימים. ובתו"כ מכילתא דמילואים ברייתא ו' וכ"ה בכריתות ה. והוריות יא. ששמן המשחה שעשה משה כולו קיים לעתיד לבוא, ובפי' עז"כ היינו לימות המשיח, ועי' במפרשים בכריתות והוריות שם, וי"ל שגם זה נכלל בכלל 'נלמדה לדורות'. כן ילה"ר מהדרש בתו"כ צו מכילתא דמילואים ה"ז: לכפר עליכם אמר להם כפרה זו תכפר עליכם עד שיחיו המתים, ובזו"ר אפשר דס"ל לשיחיו המתים צריכין משיחה, והביא שם פ' צו דברי הרמב"ן הג"ל. ועי' בפנים דף קלג, אות מת.

ת.

פירושים בפשטא דקרא שלא כהלכה בספרי הראשונים

והוספות. הנה מצאתי שפירוש זה מובא באחד מספרי הקראים. ומסתבר שהגיעה לאזני אחד מתלמידי ר' יונה בפי' לפרקי אבות ולא ידע מקורה והכניסה סתמי לפי' רבינו יונה ואמרתי שיש צורך לבאר ענין זה.

מקור הדברים הוא בספר "המבחר" להקראי הקדמון, וגם הוא דוחה פירוש זה, וז"ל ויקרא כד, ט. והיתה לאהרן ולבניו ואכלוהו, לחם הפנים נאכל ליומו, שאם לחם תודה כן קל וחומר לחם הפנים שהוא קדש קדשים, האומרים שהיה נאכל בששה ימים, לא דברו נכונה, וראיתם, כי אם לחם הפנים המוסרים שמואל א, כא. ואין פירושו כמו שחשבו, רק פירושו שמלבד לחם הקדש לא היה להם חול כי אם לחם שהוא מוסר ביום שישם תמורה, ואפילו היה ראוי לתתו לך איני מוסר עתה, דברי התנצלות, ע"כ.

פי' זה שנתן לו לחמי תודה מבואר ברד"ק שמואל א, כה. בשם אביו, לא כמבואר בגמ' שנתן לו לחם הפנים, וכן הביא ר' אברהם בר' שלמה בפירוש הנביא בשם רשב"ת.

א. בתו"ש כרך כו דף רעו. כתבתי להעיר על מה שנדפס בא"ת כרך א' עמ' תתה. "נחלקו הראשונים בזמן אכילת לחם הפנים י"א שאינו נאכל אלא כל יום השבת של סילוקו והלילה שלאחריו בלבד, (פהמ"ש להרמב"ם מנחות פ"ב מ"ב, ועי' תוס' יו"ט שם. ועי' משנה מנחות ק, ב.) וי"א שלחם הפנים נאכל כל השבוע שאחר סילוקו". (רבינו יונה אבות פ"ה מ"ה, ורגמ"ה מעילה ט, א.) ע"כ.

וכתבתי על זה שמעולם לא נחלקו הראשונים בזה והדבר פשוט וברור כביעתא בכוחתא שלכ"ע הלכה למעשה האוכל לחה"פ ביום ראשון אחרי סילוקו בשבת עובר באיסור דאורייתא וחייב כרת. וזה שגיאה גדולה לכתוב כן שזה מחלוקת הראשונים.

והנה קבלתי מכתב מחכם אחד בו הוא מאריך בדברים ומשתדל לתרץ שיטה זו. ולא עוד אלא שבא בסוף למסקנא שאין טעות בדברי תלמידי ר' יונה "ואולי נהפוך הוא".

ב. ואני גותן כאן תשובתי לחכם הג"ל. בקצת השמטות

ראה סיני שנה לב, חוברת שפד—שפת. ובפי' הרד"ק שאפילו אם לא הי' בשבת, והלח"פ שנשאר הי' נותר מותר הי' מפני שאחזו בולמוס.

הקראי הזה שמע שחז"ל פירשו שאחמילך הכה"ג נתן לדוד מלחם הפנים לא כשיטתו שנתן לו מלחמי תודה, על פי זה דן שלדעתם אכלו את הלח"פ כל השבוע, ולא ידע מזה שחז"ל סברו שבא בשבת בשעה שפרקו הלחם מהשלחן וסדרו את הלחם החדש, והלחם נפסל ביום ראשון, וכן מבואר בילמדנו מובא בילק"ש שמואל רמז קל, שבא בשבת ואחזו בולמוס.

ג. וע"ד הפירוש המובא בפי' תלמידי ר' יונה לאבות, שלחם הפנים נאכל כל השבוע שאחר סילוקו, כלל גדול הוא מי שמוצא בספרי הראשונים דבר תמוה נגד ההלכה המקובלת בחז"ל וראשונים ובפרט בדיני דאורייתא, ונגד משניות מפורשות כמו בנידון דידן, אין להציג אותה כשיטה נגד ההלכה הפסוקה, אלא יש לבאר דבריהם עד כמה שאפשר, להתאימם להלכה, ואם אי אפשר יש להשאירה בצ"ע, כך נהגו כל גדולי ישראל בכל הדורות.

כי עלינו לדעת שלרוב אין לפנינו הכת"י שכתבו הראשונים בעצמם, אלא העתקות של סופרים מסופרים, וכן הרבה ספרי ראשונים נכתבו ע"י תלמידיהם, ולדוגמא פירושי רגמ"ה על הגמרא, ידוע שהוא לא כתבם אלא תלמידיו ותלמידי תלמידיו כמו שביאר ר"ש אידלברג בספרו תשובות רבינו גרשום מאור הגולה, גם לרוב אין לפנינו כתה"י המקורי מתלמידי תלמידיו שהיו ג"כ בוודאי גדולים בתורה אלא יש לפנינו העתקה מסופרים, א"כ אנו דנים ואומרים שאותם הסופרים המה שהוסיפו בטעות אלה הדברים או שהחסירו מלים כרגיל.

ואפילו אם נאמר שאחד מהתלמידים שלא שמש כל צרכו טעה, וכתב כן אין שום פגם, ואין שום צורך כלל וכלל ליצור שיטה חדשה, כדי לקיים הדברים.

ד. עתה לעצם הענין, הנה המקור בקרא להמבואר במשניות מנחות פ"ב מ"ב וכן שם פי"א מ"ה, ובתוספתא שם פי"א שלחם הפנים כשר נפסל משום פגול, נותר, וטמא, וכן פסק הרמב"ם פ"ה מתמידין ומוספין הי"א ובפסח"מ פי"ז ה"ט, מצינו דרש חז"ל מובא במדרש הגדול על הפסוק ויקרא כד, ט. ואכלהו במקום קדוש כי קדש קדשים הוא לו, מלמד שחייבין עליו משום פיגול נותר וטמא, ע"כ. כלומר שלחם הפנים יש לו הדין כמו שאר קדשי קדשים לענין נותר שנאכלין ליום ולילה, כמו כן לחה"פ כן לענין פיגול וטומאה, ונותר כפשוטו הוא אחרי יום ולילה כמו כל קד"ק. וכל ת"ח שרגיל קצת בסדר קדשים, הדבר ברור ופשוט אצלו שלחה"פ נעשה נותר ביום ראשון אחר שסילקוהו ממערכת השלחן, ויש חיוב כרת לאוכלו כמו כל הקד"ק, כמבואר בפרק איזהו מקומן, ויש מצוה לשורפו כמו כל נותר, ומעולם לא הי' בזה שום מחלוקת, וכן נהגו למעשה בביהמ"ק כל ימי הבית הראשון והשני, בכל שבת ושבת, וכן ינהגו אי"ה כשנזכה בקרוב בביאת הגואל ולבגין ביהמ"ק, ומי שיבא ויגיד תורה חדשה, שמותר לאכול הנותר מלחה"פ אחרי

מוצ"ש, יחזיקו אותו החכמים בכלל מגלה פנים בתורה שלא כהלכה.

ה. והנה בא"ת שם כותב "וי"א שנאכל כל השבוע שלאחר סילוקו, (רבינו יונה אבות פ"ה מ"ה, ורגמ"ה מעילה ט, א.), מזה שכותב המאמר לא הביא מקודם את הר"ג, מבואר שלא הי' ברור לו הפי' בדברי ר"ג, לכן לא הביאו מראש קודם ר"י, אלא רק ציין אליו.

אמנם אתה העמדת בראש הדבר והדגשת כמה פעמים המלים "רבינו גרשם מאור הגולה" שהוא המחדש שיטה חדשה בפירושו למעילה בהמלים "נאכל משבת ועד שבת", נגד הרבה משניות ונגד ההלכה והמקובל בחז"ל, ואתה מפרש דבריו על יסוד מה שאתה מיחס אליו עוד דברים מוזרים, שיטות חדשות בדויות מן הלב נגד המבואר במשניות כמו שיתבאר להלן.

ואני אומר לך, כלך מדרך זו, ברור שזו טעות גמורה בפירוש דבריו של ר"ג ומעולם לא נתכוון ר"ג להפירוש שאתה מכניס בדבריו אלא הולך בשיטת כל הראשונים, כמו שמבואר להדיא בדבריו בפי' ר"ג למנחות כמו שיתבאר.

ו. במשנה מעילה ט. לחם הפנים מועלין בו משהוקדשה, קרם בתנור, הוכשר ליפסל בטבול יום ובמחוסר כיפורים ולהסדר על גבי השולחן, קרבו הבזיכין חייבין עליו משום פגול נותר וטמא ואין בו מעילה, וברש"י וה"נ ליכא בלינה, דהכי קיימא לן לחה"פ נאכל לשמנה לתשעה ולעשרה, ובהגהות הב"ח שצ"ל לתשעה לעשרה ולאחד עשר והמלה לשמנה למחוק, ובשטמ"ק להספרים שגורסים בלינה קסברי אם לן לאחר זמן נפסלין ע"כ כלומר ליום ראשון הבא, ובפי' רבינו גרשום וז"ל, בההוא ספר דלא כתב בו לינה היינו טעמא שהרי נאכל משבת ועד שבת והיכא דכתב ובלינה קסבר אם לן לאחר זמן נפסלים עכ"ל.

על זה אתה כותב "ולפיכך נראה לי לענ"ד לפרש אליבא דרגמ"ה ור"י את המשנה דשתי הלחם "לא פחות מט' ולא יותר" לא כפירוש של מתחילת האכילה ועד סוף זמן האכילה אלא שהכל מכוון לתחילת זמן האכילה, היינו שתחילת זמן האכילה לא יכולה להיות פחות מט' כו' אבל מה שנוגע לסוף זמן האכילה על זה לא מדובר כלל במשנתנו זאת, וזה פשוט".

ז. והנה בנקודה זו שהיא אצלך הדבר "פשוט" יש כאן שגיאה בפירוש המשנה, אין הפירוש במשנה מתחילת האכילה רק מזמן האפי' כמפורש במשנה נאפה בע"ש, וכמו שפירש"י, ור"ג שכ' משבת ועד שבת היינו מזמן הסדור על השלחן בשבת עד זמן סילוקו שנאכל בשבת, וזה ברור ופשוט, ומ"ש "משבת" גם במשנה מבואר סגנון זה נאכל אין פחות "מתשעה", הפי' בסוף תשעה, כן משבת ועד שבת, הפי' מיום השבת שהעריכו עד יום השבת השני. וכן מ"ש "אבל מה שנוגע לסוף זמן האכילה על זה לא מדובר כלל במשנתנו זאת, וזה פשוט", זה אינו כי במשנה מפורש שתי הלחם נאכלות אין פחות משנים, נאכלות הפירוש הפשוט

כל הקושיות. ובגידון דידן מה שנוגע לרגמ"ה כבר נתבאר לעיל שדבריו מתאימים להלכה ואין שום חידוש בדבריו.

יא. מ"ש "וא"ת שהכהן ה' נתן משש חלותיו בכדי להגצל מאיסור לינה ונותר, א"כ לאהפוכי מטרתא ל"ל כיון שיהיה מוכרח להחזיר". איני מבין קושיתך. התורה נתנה להכהן גדול הזכות שיקח שש החלות ויאכל מה שצריך והשאר יש לו טובת הנאה לחלק לכהנים הדייטים שיאכלוהו בשבת ובמוצ"ש עד חצות, ובוודאי נתן כעין שמבואר בגמ' להצנועים שהיו מושכין ידיהם, ולכל מי שהוא מבין שצריך לתת ראה קדושין ג. ברש"י, ועי' מובן שפיר עיקר הדין שה' נוטל מחצת.

יב. מה שהבאת מהרד"ק בשמואל א' פכ"א, כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול היה כו' ע"כ בעכצ"ל פירושו דאע"פ שה' נותר הותר לו משום שאחזו בולמוס, ויש שם במפרשים הרבה דברים קשים ואכמ"ל וראה מ"ש בזה להלן.

יד. מ"ש "מכל זה צריכים וחייבים ללמוד כי ענין אכילת לחה"פ במשך שבוע שאחר השבת שבו הוסר מהשולחן — כדעת רגמ"ה ורבינו יונה — אין לדחותו כל כך בנקל כ"טעות". ואולי נהפוך הוא, כלומר לא שיש טעות בפ"י חלמידי ר"י אלא השיטה הפשוטה של כל המשניות כפ"י של כל הראשונים היא בטעות והעיקר כפירושך בשיטת ר"ג. נכון שמכל זה צריכים וחייבים ללמוד עד כמה נגיעה קלה יכולה לעורר עיני חכמים, ולתלות בוקי סריקי בדעת הראשונים.

טו. אתה מביא מ"ש בספר חמדת דניאל "בהמשנה במנחות פ"ב ה"ב לפרש אותה אליבא דפירוש רבנו יונה הג"ל, היינו כי מה ששנה שם במשנה "הקטיר שני בזיכין לאכול אחד משני הסדרים למחר וכו'" — פגול, מפרש המחבר הג"ל דלמחר פירושו למחר מומני האכילה, כלומר לאחר שבוע מהסרת הלחם מהשולחן, ובהמשך דבריו מוסיף המחבר הג"ל "ומצוה גדולה לתרץ את הפוסק הגדול רבנו יונה ז"ל מהמשנה דסוף שתי הלחם: לחם הפנים נאכל לא פחות מתשעה ולא יותר על י"א", ולא מצא לה תירוצ. ע"כ. לפי דבריך פירוש זה הוא פשוט וחלק, ואתה הולך על יסוד דבריו לקיים המצוה הגדולה לפרש המשנה השני. המעיין בדבריו רואה שהוא כותב וז"ל: ואולי נוכל לתרץ בדוחק כי ר"י מפרש דלמחר פירושו למחר מומני האכילה, אך הלא מבואר להדיא לקמן בפרק שתי הלחם דף ק' במשנה, לחם הפנים נאכל לא פחות מתשעה וכו' הרי מבואר להדיא דנאכלים רק ביום ולילה כשאר קדשי קדשים הנאכלים רק ליום ולילה. ומצוה גדולה לתרץ דברי הרבנו יונה זצ"ל, ע"כ. המחבר ברגע קטן רצה לעשות מצוה, לתרץ דברי הרבנו יונה וכתב שאולי נוכל לתרץ בדוחק, אך תיכף חזר בו וכו' הלא מבואר להדיא במשנה וכו' א"כ לדבריו אפילו בדוחק א"א לתרץ, ולפניך אין שום קושי כמו שסיימת "וזה פשוט". ומ"ש מצוה גדולה לתרץ וכו' כוונתו לפרש באופן שלא יסתור ההלכה, ואתה מפרשו שהוא חולק על הלכה המקובלת בלי חולק.

שבחג נאכלות לגמרי ואין מקום לטעות, וכן בלחם הפנים נאכל (ובשינויי נוסחאות י"ג נאכלות) הפ"י נאכל לגמרי, ולא מדבר כלל מתחילת זמן האכילה, אך ורק על סוף זמן האכילה.

ועיקר הדבר שהמשנה באה להשמיענו לא פחות ולא יותר הוא על קיומו של שתי הלחם ולה"פ מזמן שנאפו ועד זמן שנאכלים לגמרי, כדי שלא יבואו לאכלם אחרי זמנם, ולפ"ד "שבסוף זמן אכילה לא מדובר כלל במשנתנו זאת וזה פשוט", א"כ עיקר חסר מן הספר, כי לפי לשון ר"י לאכול אותו בשבוע שאחר השבת שהסירוהו, יש לפרש שבוע שלם גם ביום השבת הבא ונעשה נותר במוצ"ש או שבוע עד שבת ונעשה נותר ביום ששי בלילה, א"כ עקרי הדברים חסרים, ואתה בא ליחס פ"י מזור בזה לרגמ"ה ולר"י.

[ועפ"ד הר"ג החשבון משבת עד שבת היינו מזמן הסידור על השלחן יש לפרש הגירסא שמובא ברש"י נאכל לשמנה היינו מזמן הסידור על השלחן, ולפינו במשנה מפורש נאפה בע"ש ונאכל בשבת ומונה מזמן האפי, תשעה ומומן הסידור שמנה ולעצם הענין אין שום הבדל אם מונים מהאפי או מהסידור. אלא לאשמועינן אם חל בשבת או ביו"ט אין האפי דוחה].

ה. ועוד מצאנו מפורש בר"ג מנחות ק. שהולך בשיטת כל הראשונים הוא מפרש לשון המשנה ואפילו הוא על השלחן ימים רבים י"ג ימים אין בכך כלום ולא נפסליו, וכן מפרש רש"י ויעמוד שבועים על השלחן דכיון דלא נסדר בשבת אין השלחן מקדשו עד השבת הלכך לא נפסל בלינה למוצאי שבת ע"כ כלומר במוצ"ש הראשון רק בהשני, וכ"כ הר"ג ולא נפסליו היינו במוצ"ש הראשון, רק במוצ"ש האחרון, ועי' ברמב"ם פ"ה מתו"מ ה"ג ובפיהמ"ש ובתוס' יו"ט ואכמ"ל, בכל אופן מפורש בר"ג להדיא שהפ"י בדבריו משבת ועד שבת כמו שנתבאר לעיל.

ט. ועתה אבוא על סדר דבריך.

מה שכתבת להעיר שגמנעתי להביא המשנה במנחות יג: ולשון הרמב"ם, תמה אני איך לא ראית שבאותו עמוד באות ח' מובא כל הלשון של הרמב"ם בפיהמ"ש, והערה שלי נכתבה על הדברים שנכתבו למעלה, אמנם בדברי הרמב"ם יש חידוש שלדעתו המצוה לאכול את לחה"פ בשבת עצמו, ולא בלילה, ובחק נתן כ' שלפ"ד אפילו חשב לאכול בליל מוצ"ש הוה פיגול, והאחרונים דחו דבריו.

י. מה שאתה כותב "אם ננקוט שיטה כזאת (דרך קלה ופשוטה: טעות) הרי סרו כל הקושיות והתמיהות — פלוני גאון או גדול — יחיד או רבים — שכחו וטעו, וחסל. ע"כ, זה דמיון שוא, הרי לא מדברים כאן מסתם קושיות ותמיהות, מדברים בזמן שמצינו בא' מראשונים דבר תמוה מאד נגד משניות מפורשות לכל הפירושים ונגד הלכה המקובלת, דבר שלא שכיח כלל ואם נמצא דבר כזה אזי משתדלים לתרצו עד כמה שאפשר שיתאים להלכה כפי שיטה אחת בחז"ל, ואם לאו אומרים שיש כאן טעות של הסופרים בחסרון מלים וכדומה, כך נהגו גדולי המחברים, ומה זה שייך לומר סרו

פלוגתא מהני תרי לישני, ד"א בבכור ממש דבר הכתוב ועם הכהנים מדבר כי הכהנים וגם הלויים בכלל ישראל הם כמו לפני יי אלקיד תאכלנו שפירשו מי שחייב לאכלו. ע"כ והנה מ"ש בסוף ד"א וכו', זהו הפי' לפי ההלכה. ומ"ש "ובירושלמי פלוגתא מהני תרי לישני" ובדקתי בכתבי היד של החזקוני וגם בהם נמצא לשון זה. הדבר תמוה מאד, כי בירושלמי שלפנינו אין רמז מזה. ובמק"א כ' שהקדמונים לפעמים כינו את המדרשים בשם ירושלמי, ואולי יש לנו כאן רמז לירושלמי קדשים הנאבד. (כי הירושלמי לבכורות הנדפס מזויף הוא ורק ילקוט של מאמרים ראה מ"ש בהרמב"ם ומכדרשב"י).

כא. וכן מבואר פירוש זה בס' פענח רזא בפ' ראה וז"ל ואכלת וגו' בכורות צאנך וגו'. וקשה והלא ישראל אינו אוכל בכורות, ולא מצי מיירי בבעל מום דאכיל ליה ישראל, דהדר כתיב בפרשת כל הבכור וכי יהיה בו מום, והר"ר משה ממחסיא מצא בספר אחד (שיהיו) [שהיו] גוהגים להפריש שני מיני בכורה, א' פטר רחם וא' אף שאינו פטר רחם רק שהוא הנולד ראשון בעדרו כמו ביכורי אילנות, והוא נאכל לבעלים מהר"ר מנחם בר נטרונאי. (ואולי להפריש נולד ראשון בעדרו אם אמת נכון הדבר נעשתה, מצאו להם סמך מפרשת ביכורי אילן דכתיב מראשית כל פרי האדמה, כל, לרבות פרי בהמה). ע"כ.

מ"ש בשם ר' משה ממחסיא, לפמ"ש בשו"ת התשב"ץ ח"ג סי' עב (מובא בשה"ג מערכת גדולים אות מ') הכוונה לר' משה גאון שהזכיר הר"ף בכתובות פ' נערה שנתפתתה, ור' משה ה"ר מדור החמישי להגאונים בשנת ד"א תר"ג, ובגאונים צד 212 מובא באוצה"ג כתובות דף 225 שה"ר משה גאון ריש מתיבתא דמתא מחסיא. וכן סוף הלשון מהר"ר מנחם בר נטרונאי, נראה כוונתו לבנו של רב נטרונאי גאון בסורא בשנת ד"א תרי"ג—תרי"ח, ובנו ה"ר בימי ר' משה גאון.

והנה הלשון "והר"ר משה ממחסיא מצא בספר אחד שיהיו [שהיו] גוהגים וכו'", קשה להבין לאיזה ספר הוא מכון כי על ספר מחז"ל לא נהוג לכתוב כן. ועל ספר חיצוני לא מסתבר שהרי רב נטרונאי היתה לו מלחמה נגד הקראים כמבואר בתשובותיו. הבאתי דבריו בהגדה שלמה מ"ש נגד הקראים שהשמיטו המדרשים מהגדת ליל פסח, ואיך אפשר שישתמש בדבריהם. וצ"ע, וכן מ"ש חתנו של המהר"ל בהגהותיו "אם אמת נכון הדבר" וכו' מבואר שלא עלה על דעתם שמקור הדבר הוא בספרי הקראים.

ובפי' התורה הדר זקנים פ' ראה כותב ואכלת לפני ה' א' מעשר דגנך וכו' מקשים, והלא אין בכור נאכל אלא לכהנים, וי"ל שאז היו מפרשים שני בכורות האחד ראשון לפטר רחם והוא אסור לזרים והשני ראשון לנולדים מן העדר והוא מותר לזרים, והוא שיסד הפייט באמת יהגה חכ"י, פטר שור וחמור בכורי רפתך, ע"כ וכוונתו שבכורי רפתך היינו בכור עדר. וכ"ה ברבעה"ת מושב זקנים ובפי' הר"י מוינה. ובפי' אמרי נועם מעתיק לשון הדר זקנים, ובנחל קדומים מהחיד"א בפ' ראה מביא דברי האמרי נועם ופענח רזא

טו. מ"ש לחדש מדעת עצמך איך ה' סדר החלוקה של לחה"פ במקדש, "שה" מניחין על שולחן השני של זהב ושם ה' מונח עד שעבר שבוע מאותה שבת שחלוקה", אין זה אלא סתם דברי נביאות נגד משנה מפורשת סוכה נו. הנכנסין חולקין בצפון והיוצאין בדרום, הרי מבואר שחלקו בעזרה ולא באולם, וברמב"ם פ"ד מתו"מ ה"ד כ"ג לעולם נוטל מכל משמר חצי החלות שזכה בהן שנאמר והיתה לאהרן.

יו. ומ"ש ואולי יש לפרש שלא במחלוקת, היינו שכה"ג נוטל חלקו ראשון כמו בפרשת צו לאהרן תחלה ואח"כ לבניו, זה אינו כי מזה שאצל קרבנות יחיד כתוב בתו"כ בשני מקומות ויקרא, צו. אהרן תחלה ואח"כ בניו ואצל לחה"פ לא כתוב כן, זה רא"י ברורה להמשנה סוכה שאצל לחה"פ לא ה' נוהג דין זה, אלא הכהן נוטל אחרי שקבלו הכהנים את החלות, א"כ מ"ש גבי לחה"פ שלא במחלוקת א"א לפרש תחלה, אלא כמ"ש המפרשים שהוא יכול לברר החלק יפה יותר, ועי' ירושלמי יומא פ"א ה"ב ובתוספתא פ"א. החלוקה בין קרבן יחיד לק"צ.

יח. נשאר לנו רק בפ' רבינו יונה שלחה"פ נאכל "בשבוע שאחר השבת" כבר כתבתי שם שבכת"י כתוב שהתלמידים ערכו את הספר ולא רבינו יונה בעצמו ותלמיד שלא שמש כל צרכו טעה וכתב כן, ועוד אפשר לומר שיש כאן טעות סופר ובמקום לאכול אותו "בשבוע" שאחר השבת שהסירוהו צ"ל "בלילה" שאחר השבת שהסירוהו ואשתמש בלשונך, "שהבחור המסדר" הוא שברא שיטה מוזרה זו, וכן כותב הגר"מ פיינשטיין בשו"ת שלו שנשאל על דברי רבינו ועונה בפשיטות שזה טעות וכן יאמר כל ת"ח הדורש לדעת אמתן של דברים. ולקמן אכתוב עוד סיבה לשגיאה זו בדברי רבינו יונה.

יט. ומ"ש ויתכן שאליבא דרגמ"ה ותרי"י "כל עוד לא הוצאו מהשלחן השני אינו נפסל בלינה ונותר", זה טעות כי הלחם אחרי שסילקוהו מהמערכות שעל השלחן נפסל בלינה, ובתו"ש תרומה כרך כ דף גז אות קפב הבאתי מירושלמי שקלים פ"ו ה"ג לחם פנים אפי' פסול ובמילואים בכרך כב סי' יב הבאתי שיטת הראשונים יש סוברים שאפילו הלחם מונח על השלחן אחר הזמן נפסל, ותלוי בגרסאות במשנה מנחות ק. מה הפירוש מונח על השלחן ימים רבים. עיי"ש אבל כשלקחוהו מהשלחן שהוא כלי שרת על השלחן שבאולם בלי ספק שיש עליו דין נותר.

כ. ואביא פה דוגמא מאלפת לעניננו מה שהבאתי במילואים לתו"ש כרך יב אות כז עמ' קצב על הפסוק (דברים יג, יג) במפרשים הראשונים על התורה שם מביאים פירוש בקרא שלא כהלכה ומקורו הוא בספרי הקראים. ואבאר הדברים וז"ל החזקוני בדברים יג, יג: ובכורות בקר וצאנך. והלא הבכור אינו נאכל אלא לכהנים והאי קרא בישראל כתיב, אלא מפרשים היו ממנו שני ולדות, הראשון של בהמה הבכור לכהן, והשני להם ודרכן של ישראל לאכול בירושלים את שלהן כעין מעשר שני. ד"א בנקבות בכורות הכתוב מדבר ודרכן של ישראל לאכול בירושלים, ובירושלמי

וכותב: ומכולם נעלם דבפסיקתא אמרו שזה טעות ואינו כלום ע"ש באורך, וגם האע"ז בפירושו כתב מרורות על דעת זו. ע"כ.

פירוש הנ"ל עם הראי' מהפייט מבוארים גם בפ' הריב"א הנקרא מנחת יהודה (ושם בהמשך הדברים יש עוד דבר תמוה מאד שיטה שלא כהלכה וז"ל הא דכתיב בקרך וצאנך (דברים יב, יז) דמשמע דכהן אוכל בכור שגולד בעדרו ולא בכור שגולד בעדרו של ישראל ואולי י"ל שנקטו משום לפני ה' לומר שאין כהן חייב לאכול בכורות לפני ה' אלא מאותם שגולדו בעדרו, ע"כ.

והנה פירוש כזה מובא בספרי החיצונים ראה במבוא לספרות התנאים לרינא"פ דף 445. וזה פלא איך נתגלגלו הדברים לפי הריב"א.

כב. הרי לפנינו שבעה מחברים מהראשונים מפרשים עה"ת רבעה"ת הדר זקנים, מושב זקנים, פ' הריב"א, בשם הפייט, פענת רוא בשם הגאונים, חזקוני בשם הירושלמי, ר"י מוינה, אמרי נועם. שיש שני דינים חדשים בבכור, דין בכור עדר ובכור נקבות. והנה במקרה שלנו הדבר מבואר בלקח טוב פרשת ראה וז"ל: ואומר, מבכור אדם ועד בכור בהמה, ואומר כאן כל הבכור אשר יולד. וטעו האומרים כי הוא בכור עדר ולא בכור פטר רחם ונטתה דעתם לומר כך, לפי שאמר הכתוב לפני ה' אלוֹקִיךָ תאכלנו שנה בשנה אי אפשר לומר שהוא פטר רחם שכבר ידענו שהוא לכהנים, וטעו ולא אמרו כלום, ולא ידעו מה אמרו, כי פרשה זו שהיא במשנה תורה, עונה על קדש לי כל בכור ולשם הקיש בכור אדם לבכור בהמה, מה בכור אדם פטר רחם אף בכור בהמה פטר רחם. ועוד כי עיקר המעשה לא היה במצרים אלא בבכורי פטר רחם, כי בכור עדר במצרים לא לקו. מזה למדנו שמה שאמר הכתוב כל הבכור אשר יולד בבכור המיוחד הוא שהוא פטר, שאין זכר לבכור עדר בתורה. ומה שאמרו למה נאמר לפני ה' אלוֹקִיךָ תאכלנו, חזר על הכתובים שנאמר (במדבר יח) ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין לך יהיה. ע"כ.

ומ"ש הלק"ט כי עיקר המעשה לא היה במצרים אלא בבכור פטר רחם, ראה מ"ש בתו"ש בא פ"ב אות תקלה ממכדרשב"י ר' יעקב אומר מי שלא היה לו בן בכור היה קורא להגדול שבבנים בכור כו' הגדול שבבית מת, מובא ברש"י פסוק ל, עיי"ש בביאור ובאות תקלה, ושם אות תקט וה' הכה כל בכור, בכור לאיש בכור לאשה ואפילו נקבות בכורות מתו. ועיי"ש אות תקנ"ג משם הראב"י"ה לענין תענית בכורים בע"פ שעל גדול הבית לא החמירו להתענות, עיי"ש. וכן באע"ז דברים יב, יז. והמכחישים אמרו כי הם שנים בכורים האחד בכור פטר רחם, והשני בכור עדר, ואין צורך להשיב על הבליהם. ע"כ ודברי המכחישים מבוארים בספר המצות של ענן צד 142 וכן באשכול הכופר ובמבחר ובס' תרגום רס"ג לתורה לר"מ צוקר דף עז. מביא ג"כ פ' זה מכת"י של קראי.

ויש לציין שבא"ת ערך בכור אות א' מביא בהערה מש"כ בתו"ש שם שזו שיטת הקראים, ולולא זאת הי' עלול

מי שהוא גם שם לכתוב נחלקו הראשונים שיש דין של בכור עדר. שהרי כן מפורש בשבעה מקורות. וראה מ"ש בס' דברי שאול עה"ת לדחות פ' זה של בכור עדר שזה טעות.

ולתרץ שיטת כל הראשונים הנ"ל, י"ל עפמ"ש בתו"ש כרך י"ז במילואים פכ"ד הבאתי רשימה כשלשים קטעים מספרי ראשונים מפרשי התורה בשמות פרק כא תחלת פ' משפטים שכ' פירושים בפשטא דקרא שלא כהלכה והפירושים מבוארים בספרי החיצונים והקראים.

כג. והנה יש שני דרכים לפרש הופעה זו. א. בזמן שלא הי' דפוס בעולם וכתבי היד לא היו שכיחים והרבה דברים למדו מפי השמועה, ולכן נשתרבבו בפירושיהם דברים כאלה באופן סתמי. ב. יש לומר כמו שביארתי בארוכה בתו"ש שם ס"י כב ובחלק כו במילואים רנג מהמבואר בסנהדרין לג: ובתוס' שם ד"ה טעה שהסנהדרין היו צריכים לדעת מה הם הדברים שהצדוקין מודים בו או לא מודים כלומר שהם מפרשים פשטא דקרא באופן אחר מההלכה. וזון ממרא שהורה חייב מיתה רק בדבר שאין הצדוקין מודים או נקרא הוראה אבל אם הצדוקין מודים בו, אמרינן זיל קרא בי רב. ואין על זה דין הוראה. ועפ"ז פירשתי התמיהה שיש לכאורה על רש"י רשב"ם אע"ז ורמב"ן שהביאו פירושים על פי פשטא דקרא שלא כהלכה (לדוגמא שמות כג, כב. לא תהי' אחרי רבים לרעות וברמב"ן שם כא, כא) ולהנ"ל יש הלכה שצריך לדעת פירושים אלו משום שזה נוגע להרבה ענינים בהלכה. עיי"ש ובתו"ש כרך כד. כתבתי לבאר על פי שיטה זו מה שמצינו כן גם בתרגומים שפי' לפי פשטא דקרא שלא כהלכה.

וע"פ הנ"ל יש לתרץ גם שיטת הראשונים הנ"ל שהכניסו בספריהם פירושים כאלה שמקורם בפירושי החיצונים. אמנם נשארה התימה מה שהחזקוני מביא מהירושלמי ופענת רוא מהגאונים, ובהדר זקנים וריב"א מהפייט. וצ"ע.

ולפ"ז גם בנידון דידן יש לומר שא' מתלמידי רבינו יונה שהכניס פירוש הזה שהוא מהחיצונים, ידע מהשיטות הנ"ל שהראשונים הביאו לפעמים פירושים שהם שלא כהלכה. ולכן התיר לעצמו להכניס פ' זה גם בהפ' של ר"י לאבות. אבל בוודאי שאין להעלות על הדעת לעשות מזה שיטה בהלכה.

כד. וע"פ דברי הלקח טוב כתבתי בתו"ש חיי"ב במילואים דף קצב לפרש לשון המכילתא פט"ז "שומע אני כל זכר שיוולד בין שהוא פותח רחם בין שאינו פותח רחם יהי' בכור ת"ל קדש לי כל בכור עד שיהא זכר ופותח רחם". ואינו מובן האיר ס"ד שאפילו מי שאינו פותח רחם יהי' בכור, ולהנ"ל י"ל שבאו להוציא משיטה הנ"ל דין של בכור עדר. כמו שהארכתי בתו"ש כרך כו במילואים אות ב שכן דרך חז"ל בהדרש יכול כו', או אינו כו', שומע אני וכו'. מכילתא דר"י בא פ"ח לפי שנאמר אך פדה תפדה (במדבר יח, טו) שומע אני כל בכור בהמה טמאה במשמע ת"ל כל פטר חמור תפדה בשה פטר חמור אתה פודה ואי אתה פודה כל בכור בהמה טמאה, ע"כ. ובבכורות ה: ר' יוסי

ויש להוסיף לרשימה הנ"ל בכרך כו. מהמבואר בכרך שלפנינו דף מז אות צא בביאור מתו"כ או אינו אומר בשלישי ושרף עבר שלישי לא ישרף לעולם ת"ל ושרף אפילו לעולם ע"כ.

נראה שדרש זה בא להוציא משיטת הקראים שכתבו שאם לא ישרף בשלישי לא ישרף כמבואר בס' כ"ת ויקרא יח ע"א ור"מ צוקר בספרו על תרגום רס"ג מבאר שגם הרס"ג בתרגומו רמז לזה.

ט.

הערות ותיקונים לחומש תורה תמימה לפ' צו פרקים ז—ח. שמיני פ"ט

ובהערה שם אות כו: לפנינו בגמרא הלשון למדנו לרבוכה שבאה סולת, חלות מגין, ת"ל חלות חלות. ואנו הרחבנו הלשון קצת לתכלית ביאור הענין. והעתקנו ע"פ פירש"י דהביאור הוא נאמר בסתם חלות חלות ונאמר ברבוכה חלות, מה חלות רבוכות סולת, כדכתיב מפורש סלת מרבכת. אף כל החלות סולת, עכ"ל. אבל לולא פירושו יש לפרש כוונת הגו"ש חלות חלות דמוסב על סולת חלות האמור במאפה תנור בפ' ויקרא (ב, ה.) ור"ל חלות דהתם סולת אף חלות דהכא סולת, ופי' זה יותר מכון בלשון גו"ש בעלמא, ודו"ק. עכ"ל. והנה מ"ש שפירושו יותר מכון מפירש"י, זה אינו, ונעלם ממנו, כי בתו"כ על אתר מפורש להדיא כפירש"י וז"ל התו"כ: סולת מורבכת למדנו לרבוכה שהיא סולת, מגיין לכולם שהיא סולת ת"ל סולת חלות, מה חלות האמורות ברבוכה סולת אף חלות האמורות בכלן סולת, והלא ריקקין לא נאמר בהם חלות ומגיין שיהי' סולת, ת"ל מצות מצות מה מצות האמורות בחלות סולת אף מצות האמורות ברקיקים סולת, ע"כ. ובגמ' אמרו בקיצור "חלות חלות". ובהגהות הגר"א גורס גם בתו"כ המלים "חלות חלות" כמו בגמ'. ומצאתי שכוון להגי' בתו"כ כת"י רומי. והגירסא שבכל הדפוסים "סלת חלות" הכתוב בויקרא ב' ד, במאפה תנור, נופה כתוב "וסלת מרבכת חלות" אבל התו"כ מפרש הדרש של הפסוק הכתוב אצל מרבכת, וכן מוכח מפשטות השאלה בגמ': דילמא ממאפה תנור גמר, מוכח שמקודם לומד רק מהפסוקים שלפנינו בפרשה זו"פ.

ד. פ"ז פסוק טז: בתו"כ וז"ל: ואם נדר או נדבה לרבות חגיגת ארבעה עשר בניסן שנאכלת לשני ימים ולילה אחד [פסחים עא:] ובבאור שם אות נ: בכל מקום אם רבויא הוא וגם כאן היה די לכתוב ונדר ונדבה ומרבה מאם, אף שלמי חובה הם חגיגת י"ד בניסן הבאה עם הפסח שנאכלת ג"כ לשני ימים ולילה אחד. וכו' עכ"ל. לא ראה מ"ש רש"י שם לפרש המשך לשון הגמ': אלא האי לחגיגת טו (פירש"י אם נדר) והאיך כוליה קרא (ביום הראשון כדפרישית רש"י) לחגיגת יד.

וכ"כ הרמב"ם הל' ק"פ פ"י הי"ג חגיגת י"ד רשות ואינו חובה ונאכלת לשני ימים ולילה אחד כו' שנאמר לבקר

הגלילי אומר מתוך שנאמר אך פדה וגו' שומע אני אפי' פטרי סוסים וגמלים ת"ל וכו' ועדיין אני אומר פטר חמור בשה פטרי סוסים וגמלים בכל דבר ת"ל פטר חמור פטר חמור שני פעמים.

ונראה שמכוון נגד השיטות הסוברים כן פילון האלכסנדרוני וכן יוסופוס קדמוניות ספר ד, פרק ד. וכן הקראים סוברים שהכתוב בשמות שמוזכר רק חמור לא דבר אלא בהוה אבל זה נוהג בכל בהמות טמאות אפילו סוסים וגמלים. וזהו שבאו תו"ל להוציא.

אמר ר' חייא

א. פרק ז. פסוק א: בתו"כ וז"ל תורת האשם, תורה אחת לכל האשמות, שיהיה דמן ניתן למטה [סביב על המזבח] תו"כ, ע"כ. מה שהוסיף בשני חצאי מרובעים: פירוש, סביב על המזבח, זה טעות, דגם בחטאת כתיב סביב ודמן ניתן למעלה. וכמו שממשיך בתו"כ שם: "וכי מאין בא מכלל שנאמר כי כחטאת האשם הוא לכתו, מה חטאת דמה ניתן למעלה אף אשם יהיה דמו ניתן למעלה, ת"ל קודש קדשים ואת דמו יזרוק לרבות כל אשמות ואשם מצורע שיהא דמם ניתן למטה". יוצא, שנלמד דין זה מהמילים: ואת דמו יזרוק. וכן מבואר בפ' לתו"כ מהח"ח, ומהמלים ועל המזבח סביב, ילפינן שתיים שהן ארבע עיין זבחים נד: ורש"י ושטמ"ק שם. וראה תו"ש אות ד מתוספות העזרה, ולפי"ז הוספה זו יש למחוק. וטוב עשה שנתן ההוספה בשני חצאי מרובע, לא כמו בשאר המקומות מעין זה.

ב. פ"ז פסוק ב אות ד: וז"ל התו"כ ישחטו, ריבה כאן שוחטים הרבה, אף הגרים והנשים והעבדים [תו"כ] הנה כל הפרשה כתיב בלשון יחיד. ורק מלה זו כתובה בלשון רבים, ולכן דריש שבא לרבות דגם נשים ועבדים וגרים מותרים לשחוט. ובס' התוה"מ כתב דגרים כדי נסבא דפשיטא הוא, ולי נראה דצריך לומר במקום גרים — זרים וכלשון המשנה שהשחיטה כשרה בזר. עכ"ל.

והנה הגירסא "גרים" היא בכל הדפוסים וכן בכתי"י רומי ולא עוד אלא שיש בתו"כ שבע פעמים לענין הלכות שונות ריבוי של גרים ועבדים וגו' ופעמיים הדרש, גרים עבדים ונשים ועי' זבחים קג: ובתו"ש כאן אות כב. ומש"כ התוה"מ "כדי נסבא", מצינו כע"ז בירושלמי תרומות פ"א ה"א לענין חרש שוטה וקטן, חרש, אשיגרא דלישנא היא במתניא, משום שהדרך להזכיר חרש שוטה וקטן גקט כן אפילו במקום שלא שייך גבי חרש, וכן בכ"מ. וכאן לענין שחיטה י"ל דקמ"ל אפילו אם הגר בגיותו היה נוהג לשחוט לע"ז, אבל כשנתגייר מותר לשחוט ומעמידין אותו על חזקת כשרות.

ג. פרק ז פסוק יב: וז"ל התו"כ: חלות מצות, תניא, מגיין לחלות שבאות סולת ת"ל סלת מרבכת חלות, מה רבוכה באה סולת, אף חלות באין סולת [זבחים ג, א].